

ראיית הצי הבריטי את המאבק נגד ההעפלה מאת יהודה בן-צור והערות לנושא מאת צבי בן-צור

להבנת מה חושבים בצי הבריטי על אותם "קרבות" נגד אניות ההעפלה, מובא להלן תרגום קטעים מכתבה שפורסמה בירחון הבריטי Navy News, ביוני 1998, שהגיעה אלי באדיבותו של היסטוריון הצי הבריטי (Comm. N. Stewart (RN, ret.):

" מנדט לאי-הבנה - הצי המלכותי וארץ-ישראל"

"לפני 50 שנה.. ב- 30 ביוני 1948, הגיע תת-אדמירל T. Troubridge עם כוח של 5 אוניות ובראשן נושאת המטוסים HMS Triumph, לחיפה ופינה את הכוחות הבריטיים האחרונים מארץ-ישראל¹. חודש קודם לכן, ב- 15 למאי הוא נטל עמו את הנציב העליון הבריטי ובכך הגיע המנדט לסיומו - יחד עם המשימה הבלתי-מקובלת ביותר, שהוטלה על הצי המלכותי, בעידן שלאחר המלחמה. ממשלת ארץ-ישראל ביקשה התערבות הצי שלוש פעמים במהלך תקופת השלטון הבריטי בארץ-ישראל, מאז 1923, בחסות המנדט של חבר הלאומים²: בפעם הראשונה, במרידה [מאורעות] 1936-39 כנגד ההגירה היהודית, כשהאוכלוסיה הערבית דחתה הצעה לחלוקה. לאחר מכן, בקיץ של 1939, משחתות.. נצטוו לפטרל ולאתר ספינות המנסות להנחית מהגרים יהודים, מעל למכסה החוקית. ולבסוף, בחורף של 1945 הגיע שיטפון של פליטים ממרכז אירופה, שאורגנו ע"י התנועה הציונית שנאבקה על הקמת מדינה יהודית בארץ המובטחת - מטרה, לה התנגדה האוכלוסיה הערבית ומדינות ערב השכנות... הדבר הוביל לתקופה של שנתיים וחצי, אשר בהם נערמה בצורה לא-הוגנת מידה רבה של בזיון / כלימה (Opprobrium) על ראשיהם של מלחי הצי המלכותי...".

ואיך מתרץ מחבר הכתבה את שינוי מדיניות המעצר והגירוש לקפריסין?
"... אבל באוגוסט 1946, כששס ספינות³ נעצרו בתוך שבועיים, היו יותר מדי [מעפילים] במחנות ולא ניתן היה לאכלסם בביטחון בארץ-ישראל, ועל כן, המשלוחים "הטריים" הועברו תחת ליווי, באוניות תובלה של משרד המלחמה, לקפריסין. שינוי מדיניות זה הוביל לכך, שהספינות הבלתי-לגליות לא עצרו יותר לכשאתרו ולא אפשרו לצוותות השתלטות לעלות אליהן באמצעות סירה. שימוש בתותחי האוניות היה מוביל לנפגעים רבים וע"כ, נאלצו אוניות המלחמה להגיע לדופן הספינה ע"מ להעביר אליה את צוות ההשתלטות. לעתים תכופות, "המטרות" תמרנו בפראות ע"מ לנער את צוות ההשתלטות - מעשה שיכול היה בקלות להביא לתאונת התנגשות רצינית. העובדה שאף פעם, בשלב ההשתלטות, לא היו נפגעים רציניים בקרב הצוותים ו"הנוסעים", הינה בעיקר, בשל התפעול המעולה שגילו מפקדי הצי המלכותי".
בסיום הכתבה מתייחס המחבר לאנושיות שגילו המלחים הבריטיים:
"... ברגע שהספינה הייתה תחת שליטה, המלחים תמיד התנהגו באופן ידידותי וגילו נכונות לסייע למהגרים.. היות והאירועים התרחשו זמן כה קצר לאחר גילוי מחנות המוות הנאציים, תפקידו של הצי, בהגדרה, נראה באור שלילי ובאופן בלתי-נמנע קיבל עיתונות גרועה, בעיקר בארה"ב. זה היה יכול להיות הרבה יותר גרוע⁴, לולי היקף הידע המקצועי והאנושיות של הצי".

¹ Palestine במקור.

² למעשה, השלטון הבריטי החל עם כבוש הארץ ע"גנרל אלנבי, בדצמ' 1917.

³ הכוונה כנראה לאוניות: 'הגנה', 'החייל העברי', 'יגור', 'הנרייטה סולד', 'כתריאל יפה' ו'כ"ג יורדי הסירה', שנתפשו בין 29/7 ל- 15/8 1946. מעפילי 4 האחרונות הוגלו למעצר בקפריסין.

⁴ המחבר נמנע מלהתייחס לפצועים הרבים ולאותם מקרים של שימוש באלות ונשק קל שגרם למותם של 11 מעפילים.

פרשת 'אקסודוס – 47' מוזכרת בכתבה, אך ללא אזכור הניסיון האומלל לשינוי במדיניות והחזרת המעפילים לארץ המוצא (שהסתיימה כידוע בהחזרתם, מכל המקומות, לגרמניה, למרות הכוונה הראשונית להחזירם לצרפת). החלטת 'כ"ט בנובמבר' 1947 שיחררה את הצי המלכותי מאחת המועקות הגדולות ביותר בתולדותיו, שכן בעיקבותיה חדלו המלווים מאירגון המעפילים להתנגדות אלימה להשתלטות הבריטים על אניות המעפילים. חודש לאחר ההחלטה, ליוותה - בהסכמה - שייטת בריטית את שתי "הפאנים", 'קיבוץ גליות' ו'עצמאות', הישר לקפריסין. הצי המשיך בסגר עד לתום המנדט ב- 15 למאי 1948 – ספינת המעפילים "נחשון", נתפשה ב- 26 לאפריל, אך המלווים נצטוו שלא להתנגד להגליית המעפילים לקפריסין ו"אונית הרכש", Borea-2, נעצרה ב- 13 למאי ושוחררה למחרת היום בחצות, בתום המנדט, מבלי שהנשק, שהיה מכוסה במטען של קופסאות מיץ עגבניות, התגלה.

הערותיו של צבי בן-צור לנושא:

לפעמים נוצר הרושם, למקרא תיאורים מהצד הישראלי, שבקרבות הפיזיים של מפעל ההעפלה עמדו מול פליטים ואנשי פלי"ם נועזים, מצוידים בעיקר ברוחם האיתנה וההכרה בצדקת מאבקם, חיילים אלימים וגסי רוח של הצי הבריטי, מצוידים בנשק חם ואמצעי דיכוי משוכללים כדוגמת גז מדמיע, שלא היססו להפעיל כוח מיותר, לפצוע ואף להרוג. בחינת העובדות מצביעה לדעתי שהרושם הנ"ל לא משקף את המציאות האובייקטיבית או את הנחיות הצי למפקדיו וחייליו. דעתי ברורה שמדיניות הספר הלבן חסרה בסיס מוסרי והייתה לא הומאנית ולא צודקת. מפעל ההעפלה היה לפיכך מפעל הומאני לגיטימי מהמדרגה הראשונה ובכך גדולתו והצורך לשמר את מורשתו. לעצם הקרבות, דעתי היא שמרגע והוטלה המשימה על הצי, הצי הבין אותה בצורה הנכונה, דהיינו כמשימת שיטור להשלטת חוק (מבחינתם) שדורשת גישה החלטית ונחושה אך זהירה ושקולה על מנת להימנע ככל האפשר מנפגעים. יהודה בהערת שוליים מבקר את הכותב הבריטי שמתעלם ממקרי המוות והפציעות. יהודה צודק בעובדת ההתעלמות, אך מצד שני הצי הבריטי יכול למעשה לטעון שעובדת מותם של "רק" 11 אנשים בהפרת סדר חמורה ומתמשכת בה נטלו חלק עשרות אלפי אנשים דווקא מעידה על מידת רבה של איפוק. אנשי הצי יכולים להמשיך ולטעון שלמרות שנתקלו לא אחת באלימות קשה מאד שכללה זריקה מסיבית של קופסאות שימורים, שימוש בשרשראות ברזל וכדומה, המצב אף פעם לא התדרדר לממדי טבח והם הצליחו לשמור אותו בגבולות מקובלים של התנגשות אלימה בין כוחות שיטור למפגינים. אם דעתי הנ"ל תזכה אותי לביקורת מבית, קשה יותר יהיה למבקר להתווכח עם נקודות ברורות העומדות לזכותם של הבריטים: הירתמותם להצלת מעפילי הספינה 'רפיח' והעדויות על לא מעטים מהם שסלדו ממדיניות ממשלתם ולא הזדהו איתה כלל.